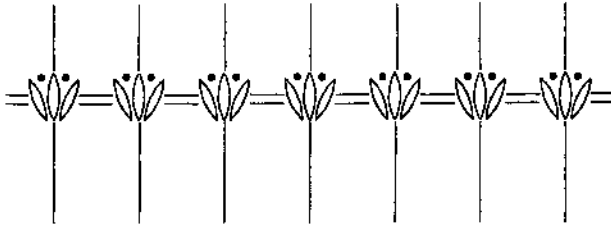

PULSZKY ÁGOST

A NEMZETISÉGRŐL

BUDAPEST 1901
POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA
BIZOMÁNYA

A NEMZETISÉGRŐL.

*Előadás, tartott Lugason Szabad Lyceum előadásai során,
1901. április 3-án.*

PULSZKY ÁGOST előadó pár szóval bevezette előadását, megemlékezve a *Történet-Bölcseleti Társaság*-ban hasonló tárgyban tartott értekezéséről s megköszönve a szíves meghívást és a rendkívüli közönséget. Ezután így folytatta:

Ezúttal csupán a nemzetiségről magáról kívánok szólni s arról a kérdéstről, hogy egy államban, amelyben több nemzetiség él együtt, ezek közül azoknak, a melyek nyelvükben s tradícióikban eltérnek az állam irányadó nemzeti társadalmától, minő magatartást kell általában az állam, illetőleg nemzet irányában követniök.

A nemzetiség fogalma újabb keletű s történeti „fejlődés” eredménye. Különféle fajok, különféle törzsek, különböző nyelvvel, különböző erkölcsökkel, rendszerint vallással is s különböző történeti hagyományokkal a történet hajnala óta léteztek egymás mellett s egymással érintkezésben. De ezek nem nemzetiségek. A nemzetiség tudata, mint külön, önálló tényező csupán a nemzet fogalma után alakulhatott s maga ez is csak az újabb kor szüleménye. Ma, a mikor nagy, széleskörű nemzeti államok léteznek, azt tapasztaljuk, hogy ezek közül számos nem terjed ki azon határokig, a melyek közt az állam tagjai túlnyomó számának nyelvét beszélik s ismét számos van, a melynek körén belül különböző eredetű, különböző hagyományú és nyelvű polgárok élnek együtt. Egyszóval Európa újabb alakulása menetének következményeképp az állami határok és a nemzetiségi határok ritkán fedik egymást. A nemzetiség tudata a nemzetétől külön ott fejlődik, a hol az összetartozás a polgárok egy csoportjában és az állampolgárok más csoportjától való különbség érzete megalakul annál fogva, mivel külön, nem uralkodó nyelvük, némileg különálló, a nemzetétől eltérő történeti tradíciójuk, esetleg külön vallásuk, oly közösséget teremtenek a szűkebb körben, a mely részben önálló czélokban is nyilvánul úgy hogy azok a nemzet tömegében és céljaiban, az állam hivatalos törekvéseiben bennfoglalva nem lehetnek, hanem különösen kidomborodnak és előtérbe nyomulnak a nemzetiségiek részére, kivált

ottan, a hol — a mi szintén előfordul — az állam keretén kívül a melyhez tartoznak e célok esetleg valamely szomszéd államban irányadóknak és nemzetieknek is jelentkeznek.

Hogy ez állapot sajátlagosságát, megértsük és annak magyarázatát adjuk, szükségképpen a történetre kell visszapillantunk. Európa összes nemzetei viszonylag csekély számú fajból és törzsből származnak, azoknak elterjedése, ágakra való szétválása és különböző keveredése folytán.

Az előadó itten részletesebben fejtegeti az ókor történetében, a görög, latin és germán népek és az azokból alakult államok viszonyát egymáshoz s kimutatja, hogy ott, a hol a községi, majd a hódító állam teljesen jogosultnak tartatott s a jogbiztonság s a békés forgalom tekintettek az uralom irányadó céljainak, nemzetiségi tudatról még egyáltalában szó sem lehetett, hiszen még a római telepek s a római hadsereg sem olasz eredetüekből, hanem például Dáciában nagyrészt kisázsiai, syriai születésű s nyelvű katonákból állottak. Nem keletkezhetett nemzetiség az egyház uralma alatt sem, a míg túlvilági célok s a hit helyességének és egységének fentartása voltak az állami közületek legfőbb java gyanánt elismerve. De azon pillanatban, a melyben a császári és a vallásos egységbe vetett hit megingott és azon küzdelmekben, a melyeket különböző mértékben folytattak Európa különféle tájain lakó s különféle származású népei ez eszmények érdekében, felébredt egyszersmind a nemzetiség tudata s megerősödött azon mértékben, a mint a császárság és az egyház nyelve, a latin, elhalt és a művelődés különféle csatornákat nyert az élő nyelvek irodalmaiban. A nemzetiség érzete mindig együtt keletkezik a nemzeti irodalmakkal. Európa különböző tájain ez igen különböző időben következett be. Legelőször Olaszországban, a hol azonban a római tradíciók és az egyház központi szervezete és cosmopolitikus jellege s a környező külhatalmak és népek túlsúlya megakadályozta majd csaknem napjainkig a nemzeti állam keletkezését és a hol a nemzetiség tudata, a mely egységes Olaszországra törekedett, 1866-ig ellentétben vált ki a tényleges állami hatalmakkal. Majdnem egyidejűleg fejlődött a nemzetiségi érzület Spanyolországban, különösen azon közös feladat során, a mely az ibér félsziget minden lakóinak a mohamedánizmus és a mórok elleni harcban jutott. De itten is azért, mivel alig alakult meg a spanyol nemzeti állam, más körülmények folytán világbirodalmi dynastia és törekvések szolgálatába szegődött, nem volt képes teljesen elenyésztetni a provinciális nemzeti

külön érvényesült, végleg különvált; Spanyolország fényes nemzet történelme s irodalma daczára pedig még ma is részben foederalistikus érzelmek és törekvések által van aláaknázva, a melyek Kataloniában és a baszk provinciákban időről-időre felszínre törnek s a nemzeti megállapodást tetemesen hátráltatják.

Franciaországban talán a legteljesebb mértékben diadalmaszkodott az egységes nemzetiségen alapuló nemzeti eszme, kivált a nagy forradalom óta s nagyrészt annak következményeképp. Mégis Franciaországnak is vannak, bár jelentéktelen nemzetiségei; Korzika pl. olasz, de a nemzetiségi eszme nem érvényesül benne, mert a nyelv, a szokások és a történeti hagyomány különbsége eltörpülnek azon közösségi ösztön következtében, a melyet a napóleoni, minden egyebet elárnyékoló emlékek, Korzika lakosságában keltettek. Másrészt vannak francziák Franciaországon kívül, idegen állam kötelékében, Belgiumban és Svájcban, a hol azonban egyrészt azon körülmény, hogy csak oly szabadon fejlődhetnek, mint Franciaországban, másrészt hogy eme, Franciaországon kívül fekvő államok biztos menedék gyanánt szolgáltak már ismételt ízben a legkülönbözőbb, Franciaországban tért vesztett dynastiáknak és pártállásúnak, mondhatnók valamennyinek sorban egymásután, azon sajátságos eredmény előidézéséhez járultak hozzá, hogy sem ezen Franciaországon kívüli francziák nem akarnak Franciaországgal egyesülni, sem nincsen olyan töredék vagy párt Franciaországban, a mely őket a francia állam kötelékébe tényleg bele akarná kényszeríteni.

Nagy-Britanniában annak daczára, hogy gyakorlatilag egységes a nyelv, még mindig nagy erőben létezik külön nemzetiség is? Írlandban sok tekintetben separatistikus törekvésekkel. Itt a nemzetiségi küzdelem inkább a társadalmi osztályok-, foglalkozás-, birtokjog- és a valláskülönbségen alapuló ellentétek alapján folyik s tanúságul szolgál a nálunk helytelenül chauvinistának nevezett elmélettel szemben, a mely Írlandban sok ideig csekély sikerrel alkalmaztatott. De másrészt kétségtelen, hogy mivel az angol polgáriasodás nemcsak uralkodó, hanem magasabb rendű is, és mivel a lényeges gazdasági érdekek azonosak s mindinkább azokká válnak, az ír kérdés megoldása csak kiegyenlítés s a nemzetiségi különbség érzetének lassankénti elenyésztetése folytán következhetik be.

Európa kontinensének derekán és keletén a fejlődés későbbi időszakban, csak a reformáció korszakában indulhatott meg és befejezését csak azon mozgalmak folytán nyerhette, a melyeknek főbb mozzanatait a napoleoni háborúk, az idegen

hódítás elleni küzdelem és ezzel kapcsolatosan a nemzeti demokratikus elem jelentőségre emelkedése képezte. A reformáció mindenütt, a hol gyökeret vert, egyszersmind nemzeti mozgalom volt, szemben a kozmopolitikus egyházi uralommal. A német irodalom és a német egység eszméjének alapjai a reformáció által lettek megteremtve; a mely körön belül pedig a németség elég erős volt, hogy az egyéb nemzetiségeket asszimilálja, abban megalakult a német birodalom. Ennek daczára léteznek, hódítás következtében, annak testén belül is különböző nemzetiségek: Észak-Schleswigben a dánok, Posenben és Poroszország keleti tartományában a lengyelek, a kikkel szemben erélyesebben tovább folynak az asszimilálási törekvések, mert jogilag különféle nemzetiségeket a német birodalom nem ismer. Ellenben a németség tetemes része kívül lakik a birodalom határain, Ausztriában és Svájcban. Ez utóbbiban föderalisztikus köztársaságban egyesültek három nagy műveltségnek töredékei, a németéi, a francziái és az olaszéi s egyenjogosultaknak el is ismervek. Ez azonban csak annálfogva lehető, mivel Svájc sajátlagos geographikus jellege és helyzete teljesen kivételes. Magas hegység csomópontján, a mely könnyen megvédhető s nehezen hódítható meg, oly körülmények közt, a melyek minden szomszédos államra vonatkozólag fontosabbá teszik, hogy Svájc bármely része inkább önállónak maradjon meg s ne kerüljön más, idegen állam uralma alá, mint hogy épen általa birtokba vétessék, Svájc föntartásához nagyobb mértékben járul a környező államok kölcsönös féltékenykedése, mint a milyen veszély fenyegeti bármelyik által való absorptio esetén. Ez kifejezést nyer nemzetközileg kimondott neutralitásában épen úgy, a mint ezt analóg körülmények a szintén két nemzetiségű Belgiumra vonatkozólag előidézték. De a nemzetiség helyzete ez államokban nem szolgálhat irányadóul más államokra, a melyeknek saját erejükből kell magukat fentartaniok, a melyekben az egységes állami irányzás helyzetüknél fogva is múlhatatlan és a melyekben a nemzeti állam nem a különféle nemzetiségek közreműködéséből, hanem abból származott, hogy azok egyike az állami alakulásban és vezetésben túlnyomó és irányadó szerepet vitt s a hol végtére a különböző nemzetiségi irodalmak nem egyidejűleg, hanem nagyon különböző történelmi korban fejlődtek és a nép különféle tömegeinek műveltsége nem is tekintethető egyenértékűnek.

Az orosz birodalomban is léteznek különböző nemzetiségek és pedig fejlett európai nemzetiségek, nem is szólva a különféle egyéb nemzetiségekről, mint amilyeneknek a len-

gyekek s Bessarábiában a románok mint meghódított s elnyomott nemzetiségek mutatkoznak. Sehol sem tapasztaljuk az uralkodó nemzetiségnek és vallásnak oly rideg, tekintet nélküli érvényesülési törekvését, mint Oroszországban, a mi az orosz állam és az azzal teljesen azonosuló orosz egyház abszolutismusának következménye. Oroszországban minden történeti jogokkal s a műveltség különböző tényezőivel szemben csakis a feltétlenül oroszosító és a sajátjától semmi eltérő jogot nem ismerő orosz bürokrácia önkénye áll, s törekszik az erőszak fegyverével az orosz népbe olvasztani az orosz birodalom mindazon alattvalóit, a kikben külön nemzetiségi vagy vallási körhöz való tartozás érzete rejlik.

Nálunk Magyarországon a nemzetiségi tudat igen későn ébredt fel. Nem keletkezhetett, mielőtt Magyarország a török iga alól teljesen fel nem szabadult, mielőtt a magyar állam, mint olyan, véglegesen, szabadon meg nem alakult. Nem szándékom ennek történetét most részletesen fejtegetni. Talán volt idő, a mikor Magyarország sokkal egységesebbé lett volna bölcs kormányzat által alakítható, mint a hogy tényleg bekövetkezett. De a saját történetünkől is, Ausztria történetéből is, számos más nemzet történetéből is kiviláglik, hogy a sybillai könyvek régi római mondája nagy általános igazságot rejt magában. Sehol és soha meg nem vásárolták mind a kilencz kötetet, a mikor azt olcsó áron kínálták s mindenütt készek voltak az emberek ugyanazt az árt, a melyet a kilenczért sokallottak, a megmaradó három kötetért szívesen adni, a mikor a hatot a tűz már elemésztette. Készek voltak az emberek kisebb eredményért, a mikor már csak az lebeghetett előttük, olyan áldozatokat hozni, a melyekkel előbb nagyobb célokat érhetek volna el; alkalmasint azért, mert csak veszteségek után, küzdelem közben következik be, az erők megacézlosodása s csak ekkor jutnak az emberek és államok ezek tudatára. Az ellenkezőnek is van egy kivételes szerencsétlen példája: Ausztriában, a hol a németiség nem ért célzt, mert erején felül vállalkozott. Nemcsak centralizálni és összeforrasztani akarta Ausztriát magát, a mi talán sikerülhetett volna, hanem uralkodni akart az egész német birodalmon és germanizálni Magyarországot is; e hármassal feladat pedig annyira felülmulta képességeit, hogy az alapfeltételt, magában Ausztriában nemzeti társadalom megteremtését, is elmulasztotta elannyira, hogy mikorára föleszmélt, és kizárólag ehhez fogott, csaknem lehetetlenné vált már ezen feladatnak is megoldása s az elmélet, hogy a nemzetiségeket egyenjogosultakká teszi, szinte ellentétbe került a gyakorlati állami szükségletekkel, a kormányzat

egységével, a mely egyedül biztosíthatja egyrészt a külső békét és sértetlenséget, másrészt azon széleskörű gazdasági érdekeket, a melyeknek kielégítő megoldása nélkül újkori állam polgárainak ragaszkodását állandóan megszerezni és megtartani nem képes. A magyarságot a magyar állam megalakulása óta uralkodóinak bölcsesége s a nemzetnek belátása más irányba terelte. A magyar nép, a mely az országot meghódította és az államnak jellegét adta, azon folytonos áldozatok árán, a melyeket az ország védelmére szakadatlanul folytatott harcban hoznia kellett, soha sem volt képes egyedül teljesen benépesíteni azon területet, a mely úgy a nagy stratégikus, valamint a nagy gazdasági érdekek következtében hivatva volt itt egységes országban szervezkedés színhelyül szolgálni. Magyarország mindig határállam volt nyugat és kelet közt, előbb a latin és görög, majd a keresztény és mohamedán, végül a szláv és a germán kultúra határán, teljesen önálló jelleggel, a mely azonban mindig többet vett fel magába a nyugati művelődésből, bár tagadhatatlanul magához vonzotta a keletihez simuló elemek egy részét, így kerültek a magyar állam kötelékébe a szerb és a román elemek és fejlődtek Magyarországon a magyar állam oltalma alatt sokkal gyorsabban és tüzetesebben, mint ott, a hol a török iganak voltak alávetve s a hol csak a legújabb időben voltak képesek lassanként kisebb körből álló államokat teremteni, a melyeket az orosz fenyegető veszély ellen különben csakis monarchiánk háttvéde képes megoltalmazni. Úgy a szerb, mint a román irodalom s nemzetiségi tudat Magyarországon keletkeztek és fejlődtek sokkal behatóbban, egész a legújabb időkig, mint önálló nevű államaikban. Akár a szerb, akár a román nemzetiségi tudat alig egy százados; régebben inkább csak az egyházi lepel alatt vagy pusztán parasztmozgalmakban jelentkezett, a melyek semmiben sem különböztek azoktól, a melyek, hogy úgy mondjuk, agrárszocialistikus jelleggel másutt is felmerültek. A régi Magyarország természetesen nem ismert nemzetiségi, hanem csak rendi különbségeket. Irányadó vezérférfiai közt nem egy volt, — csak a Hunyadiakat és Zrínyieket kell említenem, — a kik nem a magyar népből, hanem azon körökből eredtek, a melyeket ma nemzetiségieknek nevezünk, de a kik, mivel a magyar állam feladatait teljesen magukévá tették, mint annak vezérlő tényezői, mint lényegileg magyarok szerepeltek. Azon mértékben azonban, a melyben az arisztokratikus uralom korszaka lejárt, a melyben a nép tömegeiből kellett az államnak az erőket meríteni, mindinkább előtérbe léptek a nemzetiségi különbségek. Ne feledjük, hogy általában az egész európai műveltséget,

illetőleg a tizennyolczadik század elejéig, sőt részben derekáig, még mindig létezett a közös latin nyelv; a tudomány, a jog internationalisabbak voltak mint azóta, a mikor azokat minden nemzet a maga nyelvén műveli. Csakhogy a mit egyetemességben vesztett, azt minden nemzet körén belül a felszín alatt fekvő talaj termékenysége folytán visszanyerte mindenütt a műveltség. A latin polgárosodást felváltotta a francia s a német, majd a külön nemzeti műveltségek korszaka. Ez a nemzetiségekre nézve egy bizonyos megnehezítésével járt a hozzájuk tartozók feladatának, valamint a nemzetközi viszonylatú arisztokratákéra nézve mindenütt. Valamint azok, a kik az államot, nemcsak belső feladata irányzásában, hanem külső vonatkozásaiban is képviselni tartoznak — s ez szükségképen az arisztokratia — nem bírhatnak csupán hazai műveltséggel, hanem az idegen kultúrák elemeit is fel kell venni magukba, úgy a nem uralkodó nemzetiségekhez tartozók sem elégedhetnek meg egy államban pusztán nemzetiségi műveltségükkel, ez csak kiegészítő eleme lehet a nemzeti művelődésnek, a mely az ő részesedésüket is megköveteli. S a nemzetiségeket illető magatartásában az új Magyarország is szorosan a méltányossághoz ragaszkodott. A nemzeti, állami czélok megvalósításánál az egységes állami közigazgatásban és jogszolgáltatásban megköveteli az uralkodó nemzeti nyelv használatát, minden oly vonatkozásban ellenben, a mely tisztán önkormányzati jellegű, a község a törvényhatósági életben, a mennyiben ez ilyen jellegű, megengedi a nem uralkodó nemzetiségekhez tartozóknak saját nyelvük, azon kifejezési mód használatát, a mely részükre legkönnyebb s a mely e tevékenységek gyakorlatánál hagyományaikkal össze van szöve. Minden egyesnek, a mennyiben állampolgár, teljesen azonos szabadságot és jogot ad a magyar alkotmány; a mennyiben pedig magát más közület tagjának is ismeri, erre nézve szabad tért enged azon kötelekek fejlődésének, a melyek az illetőre szokásszerűek s a melyek közt legbiztosabban képes mozogni. Ennek következtében azt tapasztaljuk, hogy a nem uralkodó nemzetiségek, mint olyanok sehol oly kedvező körülmények közt nem állanak szellemi fejlődésüket, irodalmi művelődésüket s azon lehetőséget illetőleg, hogy mindabban, a mi rájuk nézve az állami hivatalos czélok körén kívül drága és becses, még a szomszédos államok lakóival is versenyezhesenek, mint Magyarországon, a mely polgáraitól feltétlenül csak azt kívánja meg, mint magyar állam, a mi fennállására nézve nélkülözhetetlen és a miért állami oltalomban és gazdasági fejlesztésben tényleg teljes viszontszolgálatot nyújt.

Könnyű ebből következtetést levonni a nemzetiségiek

köteles magatartásán vonatkozólag. Szükségképen azon mértékben fejlődhetnek, boldogulhatnak Magyarországon belül, a melyben maguk az államformáló elemek közé sorakoznak s e szerepük semmi ellentétbe nem juttatja őket nemzetiségi érzületükkel, a mely a közös magyarság kebelében annál szabadabban fejlődhetik, minél inkább győzik meg az államot arról, hogy a nemzetnek kiegészítő tagjai. Ma már nincs oly nemzeti műveltség Európában, a melyben ne foglaltatnék cosmopolitikus elem és mely ne bírna kihatással azon körön túl, a melyből származott, mely maga ne járulna egy-egy tényezővel hozzá az európai általános, közös műveltséghez. Mindnyájunknak, kivétel nélkül több nyelven kell magunkat kiképezni és ez szellemi fejlődésünknek nem akadály, hanem előmozdítója. Nincs ok, a miért bármily román vagy szerb ifjú azt hihesse, hogy kevesebbet nyom vagy megfelelő tehetségekkel kevesebbet bírna elérni a magyar államban, mint bármely más magyar születésű ember. S végre is a nemzetiségi különbségek sem nagyobbak, sőt még akkorák sem, mint azok, a melyek az öröklött vagyon különböző tömegeiből származnak. Mindenkinek könnyebb a sorsa, ha gazdag embernek születik, de a szorgalom és a képesség a legszegényebbet is a vagyon s a befolyás tetőfokára emelheti. A nemzetek közt is az angolnak, a németnek, ma nagyobb szerep jut, de hány nemzet, a mely kicsiny és jelentéktelen volt, vált tulajdonságai folytán sorban irányadóvá a világtörténelemben! Vannak egyenlőtlen ségek, a melyek, mint az emberi történet egész fejlődésének következményei, semmiféle jogintézmény által nem enyészthetők, de a nemzetiségi különbség az államon belül nem ilyen természetű, s a hazához való ragaszkodás, a hazáért hozott áldozatok nagyobb mértéke mindig megtalálja jutalmát, — Magyarország ettől soha el nem zárkózott — azon befolyásban, a melyet az állam ezekért cserében készségesen nyújt. A hazaszeretet nem szorul magyarázatra s indokolásra; nagyjában és egészben a magyar állam, a mely törvényhozásában mindig igazságos volt, annak jutalmát úgy, mint eddig, ezentúl is mindig ki fogja szolgáltatni.